

Байкыуланьы Абул-Керим

С. (кар) 2
Б100

К2 024203. 723

Бир кече

БАЙКУЛЛАНЫ АБУЛ-КЕРИМ

Бир кече

СТАВРОПОЛЬ КИТАБ ИЗДАТЕЛЬСТВО
ЧЕРКЕССК
1966

■ ■ ■

Харшим бла Таубий элде,
Моллалабыз деб, хар джерде
Ийнаннганны алдайдыла,
Ачыкъ къолгъа къарайдыла.
Энтда была тирилибдиле,
Одалгъа бек сингибдиле,
Ётюрюкню къоймайдыла,
Аны бла да болмайдыла.
Заман кечди, къарангыды,
Иш бир юйде маулутдады.
Харшим бла Таубий бирге,
Ётюб ары, сыйлы тёрге,
Джумушакъгъа олтурадыла,
Тюйме, илгикни да бошлай,
Бетден бетге къарайдыла,

Жезге къашха да узала,
Сакъал-мыйыкъ тарайдыла...
Хусей шапалыкъ этеди,
Харшим бла тюбешеди,
Бетден бетге селешеди.

ХУСЕИ:

Харшим, энди не алайыкъ,
Тебсигизге не салайыкъ?

ХАРШИМ:

Ингирде да бир айтханма,
Джюрегими танытханма:
Эки литр шайтан суучукъ,
Керек тюлдю башха бир джукъ,
Хусей мынга суююнеди,
Алайыкъ деб билдиреди,
Сёзюн ачыкъ келтиреди,
Юй бийчени терилгеди.

ХУСЕИ:

Тауджан, къолунг къалай бекди,
Билмеймисе не керекди?

ТАУДЖАН:

Огъай, тоба, мен билмейме,
Джукъ керекди деб кёрмейме.

ХУСЕИ:

Алан, ким да салыб кючюн,
Иги зикир этер ючюн,
Сен сойсанг да къой бла эчки,
Амалсыз керекди ички.

ТАУДЖАН:

Огъай, тоба, ол толмайды,
Маулутда ички болмайды,
Моллала айыб этерле,
Билселе туруб кетерле.

ХУСЕИ:

Тауджан, турма сен аллыма,
Мен аладан хапарлыма:
Ачхачыкъ бер мен чабайым,
Эки литрчик алайым.

ТАУДЖАН:

Болгъанымы ма тѣкгенме,
Уллу борчха да киргенме,
Эки малны бирден союб,
Сабийлени чырсыз кююб,

Харшим айтханны этгенме,
Терен уругъа кетгенме.
Маулут, маулут дегенликге,
Ашаучула суйгенликге,
Джангы юйге киргенликге,
Неге керек эди меннге?
Быллай ишни кѳрмегенме,
Таб айтыб да эшитмегенме.
Ушагъанма кѳуу талкъыгъа,
Ачхам джокъду аракъыгъа.

ХУСЕЙ:

Тауджан, мени уялтаса,
Берген сѳзюнгю сатаса,
Энтда кимден болса да ал,
Тѳрт шышаны столгъа сал.
Алайсыз мен джумуш эттем,
Тепси сахан да джюрюттем.
Тауджан амалын кѳреди,
Айтханын табыб береди,
Хусей тюкеннге чабады,
Излегенин тынч табады,
Ышара, кюле келеди,
«Бал» сууну алыб киреди,
Джануу да эте кѳоллагъа
Шыбырдайды ол моллагъа.

ХАРШИМ:

Сакъ бол, кишиге билдирме,
Адамланы да кюлдюрме,
Ишинг бары таша болсун,
Меннге келлик кружка толсун.
Хусей ызына кетеди,
Харшим айтханча этеди:
Экеуге теб-тенг къуяды,
Экисине тутдурады.
Ала дженгил джутадыла,
Энтда къуй деб тутадыла.
Хусей дагъыда къошады,
Харшим аны да бошайды.
Къалгъанла да ичедиле,
Сора ишге кечедиле.
Зикир къызыу тебрегенди,
Таб чалдышха ёрлегенди,
Харшим бирни эслегенди,
Танымайды, кёрмегенди.
Танымаса кёрмесе да,
Аны алдан билмесе да,

Анга джаны, эси кетди,
Динин джолун да ташлады,
Быллай зыкирин башлады:

ХАРШИМ:

«Лаилаха илалла...

Алан, бу ариу кимди?

Моллагъа сют иймеэми?

Аллах ючюн келмеэми?

Лаилаха илалла...

Анга къара, къундузча,

Кёзчюклери дугъумла,

Бети джарыкъ джулдузча!

Лаилаха илалла...

Джашырмайма сен тенгсе,

Къаным къызды, кёреэсе,

Кимди бу билемисе?»

ТАУБИЙ:

Лаилаха илалла...

Керти да сёйирликди,

Кимге да суймекликди,

Алыр болсанг келликди.

Лаилаха илалла...

Мен тюенене кёргенем,

Акылымы бёлгенем,

Бир дууа да бергенем,

Лаилаха илалла...

Ол Марадан келгенди,

Аны эри ёлгенди,

Аллах бизге бергенди.

ХАРШИМ:

Лаилаха илалла...
Алай эсе, Таубий, мен
Ийнанама бек терен,
Келечилик джаса сен.
Лаилаха илалла...
Сёзюнгю айт бошуракъ,
Алдасанг да къошаракъ,
Келсин дженгил ташаракъ.,

ТАУБИЙ:

Лаилаха илалла...
Джахил, джарты болсам да,
Ётюрюкге устама,
Сёзюнг толур къыйналма,

Лаилаха илалла...
Аны сеннге келтирсек,
Шерият, неках этсек,
Меннге неди оноунг?

ХАРШИМ:

Лаилаха илалла...
Бизни аллах сюеди,
Къатын да кёб береди,
Тогъуз борчду, ал, дейди.
Лаилаха илалла...

Сеннге да джайылырбыз,
Бир дугъумкёз алырбыз,
Дагъыда джангырырбыз.
Лаилаха илалла..
Энди адам билгинчи,
Сюймекликни сезгинчи,
Джарашайыкъ зикирге.

ТАУБИЙ:

Лаилаха илалла..
Къысырла уа кёбдюле,
Эслери биздедиле,
Джюрекке себебдиле.

ХАРШИМ:

Лаилаха илалла..
Байдымат да къарайды,
Джангыз мени марайды,
Джюрегиме джарайды.

Лаилаха илалла..
Къатыбызгъа келсинле,
Къолчукъларын берсинле,
Биз къалайбыз, къерсюнле..

ЭКИСИ ДА:

Лаилаха илалла...
Мархабагъа къобайыкъ,
Чыракъны джукълатайыкъ.
Сора къол ойнатайыкъ.

Лаилаха илалла...
Тангнга дери турурбуз,
Юйню мюлкюн урурбуз,
Тамбла уа той къурурбуз.

Болмай ары, не да бери,
Сёзню барын атыб кері,
Ма бу болду тангнга дери
Экисини да ишлери.

Танг атады къобадыла,
Эртден намаз кыладыла.
Ахыр дууа этедиле,
Сора туруб кетедиле.

Харшим бла Таубий алда,
Байдыматны джетедиле.
Харшим, суйюне, къууана,
Джыр-джыр эте таб ууала,

Сууда чабакъча джюзеди,
Кесин тюрлю кѣргюзеди,
Амма, сѣзюн ачалмайды,
Кѣлюндегин айталмайды.

Акъ сакъалын аз-аз сылай,
Тили бла эрнин джалай,
Байдыматха джити къарай,
Харшим солдатча къатады.

Чагъыр кѣзюн анга къыса,
Юйю таба айланады,
Арлакъдан тохтаб къарайды,
Экисин да сымарлайды.

«Таубий ишни ахырын кѣр,
Байдыматха дууа да бер!» —
Деб, джолуна айланады,
Сора тили байланады.

Эрин тюшюнде кѣргенча,
Келе тургъанын билгенча,
Къатыны Гяусар уянады,
Эшик ачыб хазырлайды.

ГЯУСАР:

А киши, не кѣб къалдыгъыз,
Къачхы кече къыйналдыгъыз.
Мени сакълата ѳлтюрдюнг,
Не бердиле, не келтирдинг?

ХАРШИМ:

Къоркъма энтда ийнанганла,
Болмагъаннга къол салгъанла,
Бизге толу ашаудула,
Къыйналмай тынч джашаудула.

Деюр, къурман, маулут, схат,
Бизгедиле фитир, зекят.
Мында джан джаулукъ бла кёлек,
Мында бут бла отуз бёрек ,

Хычинла бла булкала,
Къалачла бла халыуала
Бардыла, кёрме ачлыкъны,
Аша, тынчай, ма къабджыкъны.

Юч тюмен да бергендиле,
Ала меннге керекдиле.
Мен ызыма терк кетеме,
Ишим барды сен излеме.

ГЯУСАР:

Меннге къалай игисе сен,
Сеннге къурман болайым мен,
Мени чыртда унутмайса,
Тулукъ тюбюн къурутмайса,
Джокъ тыбыргъа къаратмайса,
Менден башханы джаратмайса.

Окъумасанг билмесенг да,
Кесинг суйсенг суймесенг да,

Хар маулутда олтураса,
Моллалыкъны толтураса.
Аллах сени бек сюеди,
Артыкъ юлюш да береди.

Энди тынчай, джат да солу,
Не да ишинги айт толу.

ХАРШИМ:

Огъай, огъай солумайма,
Ашыгъама, олтурмайма,
Берчи меннге акъбоюнну,
Мен башлайым той-оюнну.
Еретинлей бир сызайым,
Сеннге да джюзчюк къуяйым.
Бюгюн сёзюм, ишим кёбдю,
Ол а ишиме себедди.
Мен табханма къара тюлкю,
Болмазча сёз не да кюлкю,
Аны ючюн кёб къалгъанма,
Келечиле да салгъанма,
Бюгюн аны келтирейим,
Джумушунгу этдирейим.
Сен да хариб бир солурса,

Эден, къарыудан толурса,
Джюрегинги бас кыйнама...
Гяусар анга ийнанмайды.
Сёзю накъырдагъа сюре,
Къабджыкъгъа къууана, кюле,
Орун аллына барады,
Бетин Харшимге бурады.

ГЯУСАР:

Киши, къойчу, сен алдама,
Сылхырынга гырылдама,
Джюрегими бош кыйнама,
Аны бла мени сынама.

ХАРШИМ:

Огъай, тейри алдамайма,
Сёзюм сёздю джалламайма!

ГЯУСАР:

Энди, маймул, къартлыгъында
Елюр тюгюнг чыкъгъанында,
Къатын, къыз деб сёз айтыргъа,
Айыбды таб сагъыныргъа.

ХАРШИМ:

Айыб болса болсун, — байды,
Ишни кертиси алайды.
Гяусар мыдах, шош болады,
Орундукъгъа олтурады,
Бети кьуту да кетеди,
Бираз сагъыш да этеди.
Къыйналса да сѣлешеди,
Билдирмезге кюрешеди.

ГЯУСАР:

Кимди сора, айт, а киши?
Бармыды сѣзю, бедизи.
Къалай билдинг бир кечеге
Кимни салдынг келечиге?
Алгъын да талай алгъанса,
Мени кемсиз къыйнагъанса.
Бу да алача болмасын,
Юйюбюзге къан салмасын...
Кетерге хазырланады,
Харшим ышармыш болады,

ХАРШИМ:

Келечи Таубий тенгимди,
Аны уа билмейме кимди.
Амма Марадан келгенди,

Кесини эри ёлгенди,
Аллах меннге таб бергенди.
Ариулугъу байлыгъы да,
Семизлиги саулугъу да,
Ышаргъаны кюлгени да
Меннге чыдам бермейдиле,
Кёзлерим джукъ кёрмейдиле.
Аладыла бар джанымы,
Тартдыр, хайда, аракъымы...
Гяусар энди ачыуланыб,
Ишни кертилигин таныб:

ГЯУСАР:

Тохта, тохта, сен ашыкъма,
Артыкъ бек улуу да къабма.
Тоба болсун къан бёркерсе,
Бююнюбюзню кюсерсе.
Ариу, иги ким эсе да,
Бай мижеген не эсе да,
Къой сен муну, сёз боллукъду,
Джашауубуз бузуллукуду.
Татлы тюлдю, сынатханса,
Алгъын да кёб джылатханса,
Таубий санга къатын алмаз,

Анга киши тынгыламаз.
Ол къаратыр сени джерге,
Къояр ёмюр хиликкеге.

ХАРШИМ:

Таубий меннге татлы тенгди,
Адамлыгъы кёбдю, кенгди.
Айтма алай, эшитдирме.
Энди джанынга тийдирме.
Мен айтханма сен кыйналма,
Хайырлыды, тыйгъыч салма.
Кёрме, эшитме ойнайым.
Къартлыгъымда жангырайым.
Аман болса секиртirme,
Ийнан сууукъ кекиртirme,
Хабджюгюн да сыйырма,
Сора сеннге джыйылырма.
Алай эте ётер заман,
Экибизни сюркей хаман.

ГЯУСАР:

Ма сиз бизге билдиресиз,
Туугъанлы да сингдиресиз,
Ол бек гюнахлы затды деб,
Тохтасанг, а азабды — деб!
Аллах бирди уюр къанынг,
Джаханимде кюер джанынг.,

ХАРШИМ:

Къой-къой гюнахны сагъынма,
Аны ючюн бош чагъылма,
Юреннгенбиз да барабыз,
Джашар ючюн сандырайбыз,
Ансы, аны ким биледи,
Барын, джогъун ким кѣргенди?

ГЯУСАР.

Ах, мен джарлы, къан саласа!
Халкъны алдабмы тураса?

ХАРШИМ:

Алдасанг иш болмайды,
Къабджыкъ тулукъ да толмайды,
Молла джашау, бил, алайды!

ГЯУСАР:

Кеч, мен тели билмегенме,
Сени бла кѣб кюйгенме,
Бар джолунга бери къайтма,
Экинчи атымы айтма,
Ма шышангы тогъу, къойма,
Къора дженгил, мени сойма,
Ичкенинг да талау болсун,
Моллалыгъынг да къурусун.

Хыйла, питнады билгенинг,
Хыйны, халмешди суюгенинг,
Сырынгы элге джаяйым,
Бетинги къара бояйым. —
Харшим анга эс бѣлмейди,
Бѣлюрге да излемейди.
Сагъыш баса юсюнден,
Тютюнлеб чыкъды, юйюнден.
Байдымат нени билликди,
Амма, къалайгъа элтсин,
Къалай айтыб тебретсин?
Ол къайгъыда чыкъды джолгъа
Экисин да кѣрдю молла.
Экисин да тенг эследи:
Джар аягъы юзюлгенча,
Узун-узун атлаб алгъа,
Туура джанын алыб къолгъа,
Сууну ызын джорта, бугъа,
Джетди сора бир хунагъа.
Харшим кемсиз къууаналы,
Джаны, эси былайдады —
Арабин, ким не айтады?
Эртден аяз джел урады,
Кенг ёзенде сызгъырады.
Бу кѣзюуде Таубий анда,
Таш хунаны джол джанында,

Байдыматны аллын тыйыб,
Айтхан сёзю джанын кыйыб,
Келечилигин джасайды.
Узун тилин да чайнайды —
Энди Харшимни сөгеди —
Аны кесине излейди:

ТАУБИЙ:

Мени Харшим джибергенди,
Меннге келсин деб тилейди.
Алай а мен бар демейме,
Барырча джол да кёрмейме,
Къатынлыды — биринчиси.
Къайгылыды — экинчиси,
Кеси элде магъанасыз,
Иши болуб дараджасыз,
Башы тюбуне кетгенди,
Керти аманга джетгенди.
Анга барсанг, башынг онгмаз,
Саламынгы киши алмаз,
Бек сыйсызгъа къалыр атынг,
Толмай ётер джаш муратынг.
Къарт болсам да мен кесимме,
Дуниянгда джан инджитмезме.
Юйюм барды, кесим байма.
Тоб-толуду терек бачхам,

Бир дууаны джазыб берсем,
Не да бир кере тюкюрсем,
Тогъуз-он сом бередиле,
-- Таб ариу да кѳредиле.
-- Тюз сѳзюме эсинги бѳл,
Аны кѳой да сен меннге кел.

БАЙДЫМАТ:

А къыз, Таубий, сен не дейсе?
Не болгъанды, не излейсе?
Терсинге нек сѳлешесе?
Алдаргъа нек кюрешсе?
Моллалыкъны нек атаса?
Къарт бетинги нек сатаса?
Тамгъанг кѳбдю болмаймыса?
Сакъалынгдан уялмаймыса?
Сѳзлеринги ал кесинге,
Къайтарыб айтма меннге,
Сен къутурсанг, алынсанг да
Башха джууаб джокъду сеннге, --
Деб Байдымат кызарады,
Таб хунагъа узалады.
Кетерге деб ол тебрейди,
Таубий аны джибермейди.

ТАУБИЙ:

Аллахдан къркъ, узакъ агма,
Алай къаты, хыны айтма,
Мен билмейме хыянатны,
Айтама тюз шериятны.
Меннге келсенг солур санынг,
Джандет табар джарлы джанынг,
Джашауунга кѣб джарарыкъ
Сени къайда да сакъларыкъ,
Бу дууаны бойнунга такъ.
Муну сууун бетинге джакъ. —
Байдымат бек ачыуланыб,
Дууаланы хыны алыб,
Кѣзюн Таубийге бурады,
Джыртыб бетине урады.

БАЙДЫМАТ:

Адам тюлсе, сен тууарса,
Молла тюлсе, сен шайтанса,
Дууанг да, сен да кѣругъуз,
Дууагъызлай оу болугъуз.
Къарады тот джюрегигиз,
Ѵтюрюкдю билгенигиз,
Джолум тюздю къыйналмайма,
Энди сизге ийнанмайма.
Уллуну къачы уллуду,

Адеби, сыйы толуду,
Амма, аны сен тутмадың,
Адетинги унутмадың.
Ма джумдурукъ ал саугъангы,
Энди джабарса къаутъангы, —
Деб Байдымат таб сермеди,
Сора кетди, сёз бермеди.
Таубий терен мыдахланыб,
Тамблагъа сагъышланыб:
«Къаты адам, алдатмады,
Бир айтырын джаллатмады
Сёзден тогъайтды, тойдурду,
Молла бетими джойдурду.
Энди мени ким ангылар?
Ауазыма ким тынгылар? —
Дерге Таубий кетмей андан,
Харшим чыкъды бир джанындан
Бети тюрлю-тюрлю болуб,
Эки кёзю суудан толуб:
— Сууну ызы чунгурланы,
Ташлы-тушлу дуппурманы,
Бек ашыгъыб келдим сеннге,
Къалай болдунг, айтчы меннге? —
Деб сорады къарт Таубийге,
Молла тенги келчиге.
Мени Харшим кёрмегенди,
Айтханамы сезмегенди,

Деген кѣлде джерге къараб,
Акъ сакъалын сууукъ тараб,
Эки кѣзю кызыл этча,
Бурну болуб шибижича,
Таубий салкын сѣлешеди,
Алдаргъа деб кюрешеди:
— Харшим, тейри джолун алыб,
Къарыууму къоймай салыб,
Айтдым, амма, тюз кѣрмеди,
Этерме деб сѣз бермеди.

Харшим байды, кел инджитмез,
Бир затдан керек этмез,
Аллах суйген бир моллады,
Дедим, бир да ийилмеди,
Къара бети джибимеди,
Динсизледен кѣре эдим,
Молласа деб терилмеди.

«Харшим къартды, кыйналмасын,
Мени ючюн алданмасын,
Моллама деб кѣб чабмасын,
Молла атын тюз сакъласын,

Садакъасын тынч ашасын,
Гяусар бла таб джашасын»,—
Деб, джаллады, унамады,
Сени джукъгъа санамады.

ХАРШИМ:

Кесинге уа къалай цеди,
Къаллай багъа, махтау берди?

ТАУБИЙ:

Меннге джукъ да айталмады,
Къоркъду болур, къатылмады.

ХАРШИМ:

Сени бетинг уятынг да
Адамлыгъынг, суратынг да
Джокъ кѳреем тюз сѳзюнг да,
Етюрюкдю баш билгенинг,
Хар джерде да джюрютгенинг,
Аманлыкъды бек суюгенинг,
Туугъанлы да юреннгенинг,
Мен эртденли былайдама,
Ит сѳзюнге тынгылайма.
Кѳб томурдунг, чайнаб юздюнг,
Джилигиме дерн сюздюнг.
Кѳб теблединг кѳкюрегими,
Сакъат эдлинг джюрегими.
Адам халынг, ырызынг болса,
Уу бетинге уят къонса,
Меннге былай этмез эдинг,

Харам джолгъа кетмез эдинг.
Сени бла тюбеширге,
Адамса деб сёлеширге,
Энди борчха санамайма,
Ачыуум бла къайталмайма—...
Деб Харшим кериледи,
Чум таягъын джетдиреди,
Таб этине ётдюреди,
Абын-сюрюн этдиреди.
Дагъыда галай урады,
Эртдеи «концерт, той» къурады.
Таубий кесин къорууларгъа,
Кюрешгенден озуб башха
Аз да къарыу эталмайды,
Башын алыб кеталмайды.
Была къаты буушдула,
Сын-сын ёрге турушдула,
Бир хатерсиз салышдыла,
Уят демей булгъашдыла.
Чыпчыкълача джыртышдыла,
Джол букъугъа къатышдыла.
Атышыуну арtdан кёрюб,
Терен акъыл эс да бёлюб,
«Не болгъанды, къарт моллала»,
Деб джетдиле совхозчула.
Къагъын-согъун этиб ала
Моллаланы айырдыла.

Келгенича Мусса алгъа,
Сёзню бурмай онгига-солгъа;
«Энди неди бу ишигиз,
Ёмюр кетмез бедишигиз,
Энди неди бу кемсизлик,
Ушамагъан адебсизлик?
Адам тюлсюз экигиз да,
Билди аны элибиз да,
Джокъду сизни уятыгъыз,
Элге хайыр муратыгъыз.
Джолугъузгъа къууанмайма,
Энди сизге ийнанмайма», —
Деб, ишине къайтады,
Сора Алийхан айтады:
«Экигизге халер джугъуб,
Бетигизни кюлге сугъуб,
Ётюрюкню алгъа тутуб,
Табылгъанны тылкъ деб джутуб
Ишигиз, кючюгюз болмай,
Айланасыз мурат толмай,
Джахилликни къоймадыгъыз,
Харамдан бир тоймадыгъыз.
Энди сиз танг аласында,
Уллу элни арасында
Къатын ючюн салышасыз,
Самырлача талашасыз.
Тотду къара джюрегигиз,

Хаулеликди суйгенигиз,
Ётюрюкдю махтауугъуз,
Учузлукъду бу дауугъуз.
Быллай ишни мен билмейме,
Билирге да излемейме,
Тюз ишлейме, насыблыма,
Сизге мен да ийнанмайма»¹
Харшим бла Таубий артдан
Къуру къалыб къыз муратдан,
Айтылгъандан бек тартыныб,
Къалдыкъ дегенча атылыб,
Башха-башха джаллайдыла,
Узун-узун атлайдыла.
«Бюгюн хапар джайылгъанды,
Эшигибиз джабылгъанды.
Энди бизге къарамазла,
Кёлюбюзге джарамазла,
Маулутлагъа чакъырмазла,
Габ эгиб да къыйналмазла.
Моллалача да кёрмезле,
Фитир зекят да бермезле»,
Деб кетдиле къоркъа элден,
Къара кюе ичлеринден.

Кюн ариуду, чууакъды бек,
Къууанады джаш, къарт джюрек

Ол тийгенди элге джашнаб,
Эртден уллу ишни башлаб,
Халкъ, джамагъат сабанлада,
Къойда, малда, фермалада.
Джауну, этни къуядыла,
Уллу битим джыядыла.

Юйде адам кёрюнмейди,
Иш не аз да бёлюнмейди.
Джангыз Харшим, Таубий элде,
Къобан бойну мелхум джерде,
Хайыр ишни кютмейдиле,
Иги юлгю этмейдиле.

Танг атса да, кюн чыкъса да
Тауну, къолну джарытса да,
Былагъа ол тиймегенди,
Джылыуун да иймегенди.

Бюгюн джолун танымагъан,
Уллу ишге бой салмагъан,
Мени бла хайырланмасын,
Менден джылыу, кюч алмасын
Дегенча, таб хал алайды,
Терсге кюн да терс къарайды,
Терсге джер да терс къарайды,
Джашау хатерсиз урады.
Харшим, Таубий уруш ачыб,
Кетселе да андан къачыб,
Джюрекдеди кёб «ишлери»,

Къатын ючюн туююшлери.
Чабхан атча ичин уруб,
Сагъышсыз той, оюн кзуруб,
Харшим туююне къайтады,
Башын Гяусаргъа атады.
Гяусар эшик бегитеди,
Бурну бла кенг тюртеди,
Босагъагъа джибермейди,
«Келген джеринге бар», — дейди

ХАРШИМ:

Гяусар, мени сен кыйнама,
Сёзюнг бла кёб сыйлама,
Алайсыз да мен «ёлгенме»,
Кёрмегеними кёргенме...
Гяусар анга сёз бермейди,
Къылыч бла таб сермейди.

ГЯУСАР:

Тойдунг, эгимн ашадынг,
Менден энтда бир бошадынг,
Кёб сёлешме, тели хора,
Арбазымдан дженгил къора.

ХАРШИМ:

Ач эшикни, этме былай,
Мен турмайма тепсей, джырлай,

Гяусар джууаб да бермейди,
Къайтыб да кюрешелмейди.
Харшим арбаздан таяды,
Баугъа кириб тынчаяды.
Ингир, ашхам кеч да бола,
Совхозда да иш бошала,
Адам излеб джайылады,
Излегенин кеч табады.
Хапарына кюледиле,
Андан юйге келедиле.

ОСМАН:

Кече ашхы болсун, Гяусар!

ГЯУСАР:

Ашхылыкъ кёрюгюз, Осман!
Келигиз, джууукъ болугъуз!
Сиз ишденсиз — олтуругъуз.

ОСМАН:

Да джууукъ да болдукъ, сау бол,
Кетмез ёмюр насыбдан тол.
Гяусар неди хапарыгъыз?»

ГЯУСАР:

Айтсын кеси, тынгылагъыз.

ХАРШИМ:

Мен кюеме, кыйналама,
Джамагъатдан уялама.
Тели болдум, бек джангылдым,
Терслигими ангыладым.
Шайтан кирди, кълтыратды,
Тангнга дери абзыратды,
Ол башымы къатышдырды,
Бетиме кир джабышдырды.
Бу джолну кеч, тамгъа кълмаз,
Мындан ары джугъум болмаз...
Кыйыкъ этиб Гяусар кёзюн,
Ауузундан алыб сёзюн:

ГЯУСАР:

Тоба-тоба, терслигинги
Кесинг эндими билесе,
Джангыз бюгюнмю кёресе?
Алай игилик кёр ма сен,
Аныча тюз джаша эсен.
Сени бла мен безгенме.
Меннге дери алгъан экинг,
Менден сора да ол биринг,

Аягъынгда олтурсунла,
Джаякъларынгы кыссынла.
Кет юйюмден, сен кёрюме,
Мен адamma, джараш деме...

ОСМАН:

Харшим, тейри менден джашса,
Хар кюн ишиме шагъатса,
Эркин, джарыкъ бай джеримде,
Туугъан уллу тау элимде,
Джангы къанджалбаш юйюмде,
Суйген татлы юйдегимде
Таб джашайма, урунама,
Къыйыныма къууанама.
Джашау толу, джол эркинди,
Сеннге меннге да иш тенгди,
Сен да ишлерге боллукъса,
Анда насыбдан толлукъса.
Моллама, деб бирни табыб,
Къыйналмай келгенни къабыб,
Кёбдю энди джашагъанынг,
Адамлыкъдан бошагъанынг.
Кёбдю энди ойнагъанынг,
Юйден, юйге джаллагъанынг...

ГЯУСАР:

Къой-къой, Осман, бош кюрешме,
Аны ючюн кёб сёлешме.

Нёгер тюлме энди анга,
Кетсин, кьорасын олджаннга!

ОСМАН:

Огъай, Гяусар, ол болмайды,
Алай этерге джарамайды,
Харшимчала фермалада,
Нартюх, будай сабанлада,
Коммунизм джолдадыла,
Джигерлеча алдадыла.
Харшим да бу джолну барсын,
Хасандан да юлгю алсын,
Юйдегисине джарашсын,
Тюз урунсун, тюз джашасын.

ХАСАН:

Къатын къыстау, къатын кьоюу,
Ишлей келиб юйюн оюу,
Халкъны алдау, кёзюн байлау,
Терлемей салкъында джайлау,
Зор заманны адетиди,
Тенгсизликни кёгетиди.
Энтда аны бардыргъанла,
Кеслерин сёзге къалдыргъанла,
Бизге нёгер, тенг тюлдюле,

Кенг джашаугъа кюлкюдюле.
Харшим, тенгим, джаным, биз да
Бюгюн келиб бешибиз да,
Излемейбиз сенден жарыкъ,
Не да джашау мелхум байлыкъ.
Биз кёрмейбиз бир жарлылыкъ,
Неге керекди моллалыкъ?
Етюрюкню сен джаяса,
Керти джолдан сен таяса.

Ма къатынынг Гяусар джашды,
Кеси ариу сенден башды
Болмаймыды Гяусар сениге,
Ким керекди андан ёнгиге!

Тойгъанлыкъны мен суймейме
Тапыргъа да излемейме.
Аманлыкъ башха джетеди,
Таб кесинги джокъ этеди.
Аны эсле, кёр, унутма,
Тот заманны джолун тутма.

Къаты айтдым, айыб этме,
Джаша, урун, терсге жетме».
Харшим кемсиз къыйналады,
Бу сёзлеге ыйлыгъады.

Олтурмайды, не къобмайды,
Кесине орун табмайды.
Тютюнлейди къызыб эти,

Тюрлю-тюрлю болуб бети.
Гяусар да аны оынайды,
Бир чимдейди, бир тырнайды:
«Чабдынг, джортдунг, боранладынг,
Элге дамырлыкъгъа къалдынг.
Халкъ ишинге къууанмайды,
Энди сеннге ийнамайды.
Эс джыарса сен къыйналмай», —
Дейди Гяусар, аяу салмай.
Партияны члени болгъан,
Кремлде орден алгъан,
Малчы Хызыр къабышдырыб,
Сёзюн уста табышдырыб,
Сёлешеди тынгылатыб,
Бюгюн борчну ангылатыб.

ХЫЗЫР:

Разы болуб, тенг барыбыз,
Джангы чыкъгъан Програмабыз,
Баш насыбха джол ачады,
Джилтинлерин кенг чачады.
Джыйырма джылны ичинде,
Сау дунияны юсюнде,
Биз эм алгъа чыгъарыкъбыз,
Коммунизм къуарарыкъбыз.
Халкъым джигер урунады,

Көгетине кьюуанады.

Тауун, тюзюн джарытады,

Кючюн узакъ танытады.

Иш туююлдю моллалыгъынг,

Бюгюн халкъны алдагъанынг,

Бет туююлдю айланнганынг,

Къош-къош къатынла алгъанынг.

Огъай, терсни эниклеме,

Къарангыны эджиклеме,

Болмагъанны ийнакълама.

Етюрюкню кюй, джокълама.

Халкъны алдау, къатын алыу,

Ара ишден кенде къалыу,

Махтау тюлдю аманлыкъды,

Эски, чирик, тот кылыкъды.

Унут, Харшим, аны алгъа,

Чыкъ сабаннга, не да малгъа.

Энди урунуб ашагъыз,

Эр, къатынча тюз джашагъыз.

Баям болгъанса элинге,

Не келеди, айт келюнге?

Харшим башын келтюрмейди,

Къалай этерге билмейди.

Эки джаягъын чайнайды,

Отда къазанча къайнайды.

ХАРШИМ:

Мен туугъанлы, джашагъанлы,
Джууукъ, тенг да таныгъанлы,
Бюгюнден бек уялмадым,
Бюгюнден бек кыйналмадым.
Мени уялыр ишлерим,
Ким да айтыр бедишлерим,
Алгъын да кѣб болгъандыла,
Кѣб тамгъа да къойгъандыла.
Алай а бу эллындан да,
Башха чыжъды барындан да,
Айыб этме, Хызыр, кюлме,
Аны этген кесим тюлме.
Таубий айтды, Таубий табды,
Эшигими ма ол джабды.
Таубий мени чырт суймейди,
Ишими да тенг кѣрмейди.
Уллу элде афендиге,
Кеси къалыргъа излейди,
Алдаргъа ол бек устады,
Аш къабджыгъын сакъ тутады.
Эски джюкню тешиб атсакъ,
Энди халкъгъа тюзюн айтсакъ,
Афендилик моллалыкъ да,
Ашар ючюн алдасакъ да
Меджисуулу сокъур ишди,
Тюзге къаршчы азау тишди..

ХАСАН:

Сора алдаб нек турасыз,
Ары-бери нек бурасыз,
Сиз да элден шойсыз да.
Хакъыбызны ашайсыз да...

АХЫЯ:

Афендини айтханын эт да,
Этгенин а этме аз да, —
Деб, сёз барды бурундан.
Динни бизге туугъанындан.
Аны ючюн болур, тейри,
Сёзню джашаугъа киртени...

ХЫЗЫР:

Огъай, Ахия, афендини
Айтханын этгенин да энди
Биз этмезбиз, алданмазбыз.
Ёмюрлюкге таланмазбыз.
Алгъын зорлукъ, къарангылыкъ,
Афендилик эм моллалыкъ,
Халкъны бауда джашатханды,
Къара малгъа ушатханды.
Ётюрюкню сивгдиргенди,

Кёбню отда кюйдюргенди.
Халкъ кьууанмай къараб джерге,
Хурзукда джангыз терекге
Аллахды деб терилгенди,
Кёб заманны джегилгенди.
Харшим, тюзю былаймыды?

ХАРШИМ:

Да туурасы ма алайды.

ГЯУСАР:

Ах, мен джарлы, алай айтма,
Мени быллай бир уялтма.
Аллах урур, тый жесинги,
Тюз айт анга джюрегинги.

ХАРШИМ:

Огъай, Гяусар, бюгюн тюзме,
Аны ючюн мени сюзме.
Молла кьуллаукъ, аш кьуллаукъду,
Ишлемезге таб кьуллаукъду,
Хакъ ашаугъа эркин джолду.
Мени молла этген олду,
Насыбымы ол алгъанды,

Кетмез джара ол салгъанды.
Ийнанмагъыз анга сиз да,
Етюрюкдю ол керти да,
Шагъат болуб барыгъыз да,
Бюгюн сизни аллыгъызда,
Ант этеме терс айтмазгъа,
Чирик диннге къайытмазгъа,
Джашлыгъымда къой кютгенме,
Бу таулада джюрютгенме,
Къалайына да устама,
Не ишге да мен базама.

Партияны хар бир сѣзюн,
Программасын, хар бегимин,
Джашауда тюз толтурурма,
Кѣб джюн, эт да болдурурма.
Джыл келеди эм кетеди,
Чолакъланы сау этеди,
Сокъурланы джарытады,
Ауларын алыб атады,
Ала ма Таубийчала,
Энтда чырмау боладыла,
Ийнанган кѣб болмаса да,
Бек уятысз алдайдыла. —
Харшим кесин тюзетсе да,
Бюгюн уллу иш этсе да,
Барлыкъ джолун таныса да,

Кёзю-къашы джарыса да,
Тенгли—къарнашлы болса да,
Халал байлыкъдан толса да,
Таубий харам иш кютеди,
Ётюрюгюн джюрютеди.
Кесин бир да къыйнамайды,
Тюз къыйынны сыйламайды,
Маулут—къурман этигиз деб
Андан башха тутмай эсеб,
Элчилени бездиреди,
Тюзюн айтмай джюзджуреди.
Ётюрюгюн къоялмайды,
Кесин кебге джыялмайды.
Байдыматны да излейди,
Агъач атын кёб джерлейди,
Амма, базыб баралмайды,
Не да кёлюн джалалмайды,
Энди къара, окъуучум, кёр,
Сен манга да бир джууаб бер,
Мен билеме, сен алдаса,
Эркин, джарыкъ, кенг джолдаса,
Хаулеликни унамайса,
Моллалагъа да ийнанмайса.
Кесинг джигер урунаса,
Джангы бетджанла аласа,
Партияны программасын
Джетишимли толтураса.
Бютеу халкъым бу ишдеди,

Насыб ючюн кюрешдеди.
Бир бирине ол кърнашды,
Джууукъ тенгди, тюз джолдады.
Бу бары да игиликди,
Кършча кърты бирикмекликди,
Бир акърдан, бир джюрекдек
Ата джуртну суймекликди.
Энди мени сѣзюм алгъа,
Буду Таубийча моллалагъа:
Бюгюн заман джаш, джангыды,
Кърару кюч да эс ангыды.
Биз къррагъан, талпыб баргъан
Джашауну баш джарыгъыды.
Партияны сѣзю, иши,
Халкъ ючюндю хар кюреши,
Урунабыз, биз бир кърдан,
Чыкърмай Ленин айтхан джолдан.
Бизни ишибиз алгъады,
Муратыбыз джарыкыгъады,
Мурат, хурмет джаудурады,
Джангы кърару туудурады,
Мурат иште чакъррады,
Акърл эс да табдырады.
Ма джолубуз туура элтген,
Артдагъын да алчы этген.
Ма джолубуз джашау суйген
Джуртубузгъа кърару берген

Биз бу джолда тюз барабыз,
Байрагына да рахатлыкъ,
Иш эркинлик, кенг дуниялыкъ,
Бютеу тенглик эм къарнашлыкъ,
Кимге да насыб деб джазгъан
Коммунизмни къурайбыз.

Абул-Керим Пагоевич Байкулов

ОДНАЖДЫ НОЧЬЮ

Поэма

На карачаевском языке

Редактор Н. М. Кагиева
Художник Б. М. Узденов
Художественный редактор Д. Х. Кубанов
Технический редактор Г. М. Потькалова
Корректор А. И. Семенов

Тем. план 1966 г. № 12.

Сдано в набор 2-ХІІ-1965 г.

Подписано к печати 29-ІХ-1965 г.

Формат 60x92¹/₃₂. Печ. л 1,5

Уч.-изд. л.-1,51. Заказ 5454.

ВУ 32148. Тираж 1000 экз.

Цена 8 коп.

БАГЪАЛЫ ОКЪУУЧУЛА!

*Китабны юсюнден кёлюгюз—
ге келгенни бу адрес бла джа—
зыб ийигиз:*

Черкес шахар,

Ленин атлы орам, 38.

Багыасы 8 кап.

СТАВРОПОЛЬ
КИТАБ
ИЗДАТЕЛЬСТВО
ЧЕРКЕССК
1966